

LÍRAI (TÁJHÁZI) GYŰJTEMÉNY

B Á N Y A I J Á N O S

„Mire jó az irodalom, ha nem ábrázol semmit? Csakugyan: mire?” – kérdezte nemrégiben Lator László, a vers legkiválóbb és leghivatottabb ismerője, maga is költő meg fordító, nem a hagyományosok, sem a teóriában tájékozatlanok közül való, igazi versértő.

Néhány évvel ezelőtt meg Domokos Mátyás kritikus és szerkesztő, azt kérdezte meg magától, mit olvashat majd ki a jövő század vagy valamely későbbi kor embere, író vagy tudós, a mi világunkról, ha éppen a mi világunkat megismerni támad kedve, az éppen most íródó, a most kiadott könyvekből, regényekből? Ő is, mint Lator László, kérdésével azt állította, az irodalom, a regény „ábrázol” valamit a világból, és amit „ábrázol”, az fennmarad a későbbi korok számára mint múlt, amely mindenkor megismerésre vár és megfejtésre szorul.

Az sem mellékes talán, hogy Nemes Nagy Ágnes, költők között az első, a múlt időben egyre inkább az első, nem átalhatta elmondani, hogy a költő eldalolja minden bűját-baját, „ábrázol” tehát, miközben – ez is a gondolat hangsúlyos része – persze verset mond . . .

Csakugyan, mire való az irodalom, ha nem ábrázol semmit? – ismétlem váltig Lator László kérdését, és közben Tolnai Ottó *Wilhelm-dalok* című, 1992-ben kiadott vaskos kötetét forgatom. Nem először persze, és nem először olvasom úgy, mint „ábrázolást”, a világ dolgainak megnevezését, a létezőnek a nyelvvel, a szóval való érintését. Mert – ebben az olvasatban – a *Wilhelm-dalok* gyűjtemény, sorsok és tárgyak, életek és idők, színek és dolgok, illúziók és remények, nagy kiábrándulások és konok

hitek, veszteségek és megint csak veszteségek gyűjteménye: a látható és a láthatatlan, a valós és a fiktív úgy keveredik el a kötetben, hogy a keveredés folytán kibogozhatatlan lesz, mi benne a megélt, és mi a „csupán” mondott. Ez a keveredése reáliáknak és képzeletnek világot teremt és ezzel együtt világot ábrázol. „Szövegvilágot”, persze, de eme szöveget teremtő költői (nyelvi) eljárás valós anyagból építkezik, láthatóból és elérhetőből, maiból és tegnapiából, „ábrázol” tehát, és az ábrázolaton mindig mozdít is valamennyit, kikökcinti a tapasztaltat valós helyzetéből, és ezzel a gyakorlott mozdulattal át is emeli a költészet térségeibe, ahol már nem a referenciális háttérnek való megfelelés, hanem a költői szó ereje, azt is mondhatom, hatalma hitelesíti a verset. Kettős hitelesítés ez, aligha kell külön hangsúlyozni. Először a világgal való szembesülés, azután a költészet hagyományába és jelenébe való beágyazódás . . . De nem ebben a sorrendben. Vagyis nincs itt sorrend, nem is lehet a kettős hitelesítés műveletét fontossági sorrendbe rendezni. A Wilhelm-dalok egyszerre a régió, a mi világunk, a mi utcánk képe és tükre, meg a költészet megvalósulása. Hiteles dokumentum és vers, együtt van benne a létező és a „csupán” nyelvből megcsinált.

Mint Pechán József festményén, ahol a valóságos Wilhelm úgy van együtt a megfestett Wilhelmmel, hogy kettőjük között semmiféle különbség nem látható. Egymásba itatódtak, átjárták egymást, minek folytán úgy látjuk, nézzük és értelmezzük a festményt, hogy az egész világot látjuk, dicsőségét és gyarláságait, múltját és jelenét, a folyamatosságból az időtlenbe zökkenett időt. Más szóval, mindaz, amiről Tolnai Ottó a *Wilhelm-dalokban* szól, rajta van, ráfér Pechán József festményére, mert ez az egyetlen kép mérhetetlenül gazdag, kimeríthetetlenül tartalmas, teljes gyűjteménye egy elveszíthetetlen világnak.

A festményre épülő és a festmény tartalmából táplálkozó verskötet, a *Wilhelm-dalok* mint gyűjtemény, persze, nem rendezetlen halmaza az ábrázolt világ tárgyainak és arcainak. Nagyon is rendezett, szigorúan felépített gyűjtemény. Tolnai úgy rendezte el a gyűjtemény becses darabjait, ahogyan a tájházakat, a helytörténeti múzeumokat szokás. Valamennyi visszafogottsággal, valamennyi belső derűvel, ami csak a hazainak, az otthonról ismertnek jár ki, és amiből az otthon ismerhető fel. A nagy múzeumok nem ilyenek. Azok nem a régiót, hanem az egészet reprezentálják nem kevés nagyképűséggel, a teljességre való törekvéssel. A tájházak a látszólag „kicsiről” szólnak, a mindennapokról,

az utcáról, amelyben lakunk, a házról, amelyben születtünk. Egyben a különlegesről, a minden mástól különbözőről. A közelnézet a tájház perspektívája. Ezért bőven akad benne egzotikus, kalandszerű is, olyasmi, amit a nagy gyűjtemények számba sem vesznek. A kistérség azonban tüntetni is tud a maga megkülönböztető jegyeivel. A maga Wilhelmjeivel, kalaposaival, facipőtalpat gyártó műhelyeivel, üvegszemen át néző mozigépészeivel, mindentudó kalaposaival, habakukjaival, bolondjaival, kis- és nagystílű szélhámosaival, nevesített és névtelen „fél- sőt seügyű” kalandoraival, akiknek hőstettei a mozikban, a kocsmákban, a folyóparton, persze a „szőke Tisza” partján játszódnak. Egy-egy rejtélyes szín, egy-egy még rejtélyesebb flamingó szól bele mintegy „kívülről” ebbe a gazdag gyűjteménybe, jelezve, hogy a kistérség bár magába zárkózott, kifelé is figyel, ha a kintit mint általánost meg is veti.

A *Wilhelm-dalok* verseit akár úgy is érthetem, mint e kistérségi tájház kiállítási tárgyaihoz fűzött magyarázó és útbaigazító jegyzeteket, amelyek éppen abban különböznek a nagy múzeumok felirataitól, hogy itt minden jegyzet a kiállított dolgokhoz fűződő történetnek a neve. Kis tájházi történetek rendezett halmaza a *Wilhelm-dalok* kötet, éppen ezért akár regényként is olvasható, afféle különleges „prózák könyve”-ként, minek folytán a régi regény, a *Rovarház* párdarabjaként értelmezhető.